

Temat: Wprowadzenie do romantyzmu

1. Pojęcie: Romantyzm - nurt/prąd ideowy i artystyczny

2. Ramy czasowe epoki w Europie wyznaczają:

- Wielka Rewolucja Francuska 1789-99 (14.07.1789 - lud Paryża ruszył na Bastylię)
- Wiosna Ludów 1848

3. Z czego zrodził się romantyzm? Jakie czynniki ukształtowały epokę?

"Żyjemy w czasach, w których nie wiadomo, czy stąpa się po zgliszczach, czy po zalążkach nowego"
(Alfred de Musset)

- Wielka Rewolucja Francuska → obalenie dawnego porządku (monarchii absolutnej)
- Napoleon Bonaparte → jednostka może wpływać na losy świata
- Wiosna Ludów → budzenie się świadomości narodowej

Europa	Polska
<ul style="list-style-type: none">– Wielka Rewolucja Francuska (1789),– rządy Napoleona / epoka napoleońska,– kongres wiedeński (1815),– wojna o niepodległość Grecji,– Wiosna Ludów (lata 40. XIX w.),– początek epoki wiktoriańskiej (1837).	<ul style="list-style-type: none">– III rozbiór Polski / insurekcja kościuszkowska,– epoka napoleońska (Księstwo Warszawskie),– powstanie Królestwa Polskiego (1815),– koronacja Mikołaja I (1829),– powstanie listopadowe (1830–1831),– powstanie styczniowe (1863).

Odwieczny porządek świata okazał się chwiejny. Rewolucja zburzyła niemal wszystkie kanony, uznane w oświeceniu za nienaruszalne, a kampania napoleońska rozpowszechniła jej zdobycze od Hiszpanii po Rosję.

4. Romantyzm – inspiracje i nazwa

Źródła, wzory, inspiracje	Nazwa
<ul style="list-style-type: none">• antyk grecki• Biblia• średniowiecze• teatr elżbietański (wpływ Szekspira)• barok• Orient (Bliski Wschód)• kultura ludowa, folklor	<p>od francuskiego słowa <i>romantisme</i>, pochodzącego od łacińskiego <i>romanticus</i> 'niezwykły' lub <i>romanus</i> 'rzymski'</p> <p>Terminem <i>lingua romana</i> 'język rzymski' określano nie klasyczną łacinę, a język prowincji rzymskich, w którym ta łacina mieszała się z językami galickimi i germańskimi. Pisano w nim utwory nazywane romancami (albo romansami), przedstawiające zwykle niezwykle, fantastyczne przygody. Określenia romantyczny używano początkowo w odniesieniu do tych utworów, a później – także do podobnych dzieł (np. dramatów Williama Szekspira). Ponieważ fascynowały one artystów z przełomu XVIII i XIX w., zaczęto nazywać ich romantykami, a całą epokę – romantyzmem</p>

5. Światopogląd romantyzmu

Romantycy odrzucili oświeceniowy racjonalizm i empiryzm i zakwestionowali istnienie prawd obiektywnych. W filozofii i sztuce panował **subiektywizm**. Liczyły się jedynie sądy **indywidualne**, a wszystkie one mogły być uznane za równoprawne. Romantyczni myśliciele uważali, że otaczający ich świat jest niedostępny rozumowemu poznaniu, a rzeczywistość ma charakter **metafizyczny**. Dotarcie do istoty rzeczy jest zatem możliwe tylko przez **intuicję, instynkt oraz uczucia**.

Pojęcia typowe dla epok:

Oświecenie	Romantyzm
człowiek rozumowy	człowiek uczuciowy
rozum jako podstawowa kategoria poznawcza	uczucie, intuicja, zwrot ku chrześcijaństwu (→ źródło kultury i cywilizacji)
skończoność	nieskończoność
równowaga	niepokój
ład	chaos
tradycjonalizm, konserwatyzm	nowatorstwo
powrót do antyku (ład, harmonia, proporcja, doskonałość)	powrót do średniowiecza (mistyka, sacrum), ale też do poezji greckiej (bajeczność mitów, język, aspekty moralne)
literatura w walce o wizerunek świątelnego obywatela, patrioty	poeta, wieszcz bohater: nieszczęśliwy kochanek; zbójca poezja "arką przymierza"; ma sprzyjać wyrażaniu uczuć
klasyczna poetyka (nakazy, szablony, prawidła)	wolność tworzenia, indywidualizm, synkretyzm rodzajowy
chłód, dystans, opanowanie	namiętność, ekspresja
naśladowanie, realizm	fantazja
stabilizacja, ewolucja	rewolucja
stosowność	ekstrawagancja
"starość", doświadczenie	"młodość"
	duchowy związek z przyrodą, ludem, fascynacja egzotyką, Orientem

6. Filozofia i myśl społeczno-polityczna

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) – twierdził, że świat jest logicznie skonstruowany i nic nie dzieje się w nim przypadkowo, ponieważ rzeczywistością rządzi rozum, który jest obecny w każdym bycie. Historię postrzegał jako logiczny proces ewolucji ducha dziejów. Wojny, przewroty, bunty i rewolucje są koniecznymi elementami rozwoju, prowadzą bowiem do zburzenia starych form, aby na ich gruzach mogły powstać formy nowe, stanowiące ściślejsze połączenie ducha i bytu

Każdemu twierdzeniu towarzyszy jego zaprzeczenie: teza-antyteza-synteza

Johann Gottlieb Fichte (1762–1814) – uważał, że pierwszą postacią bytu nie była materia, lecz czyn, którego wytworem jest świat

W sztuce ważny jest świat wewnętrznych przeżyć, artysta i jego wolność

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling (1775–1854) – twierdził, że to nie człowiek, ale natura kreuje rzeczywistość

Proces twórczy artysty przypomina dzieło Boga. Bóg jako jedyny, wszechstronny i największy twórca i artysta

7. Modele romantyzmu

- **Model europejski** – romantyzm uniwersalistyczny, w którym nacisk został położony na problemy filozoficzne, moralne i estetyczne.
- **Model polski** – romantyzm narodowy, w którym dominowały zagadnienia polityczne, niepodległościowe i społeczne. Szlachecko-niepodległościowy rodowód polskiego romantyzmu zdecydował o jego oryginalności. Polski patriotyzm romantyczny polegał na uczynieniu z idei ojczyzny sprawy osobistej oraz na utożsamieniu interesów narodowych z życiem jednostki.

1797 → "Mazurek Dąbrowskiego" 1820 → "Oda do młodości" 1822 → "Ballady i romanse" A. Mickiewicza
1830-1831 → powstanie listopadowe, 1846 → rabacja galicyjska, 1848-1849 → Wiosna Ludów, 1863-1864 → powstanie styczniowe, 1829 → koronacja cara Mikołaja I na króla Polski

8. Centra kulturalne, instytucje

- Początki romantyzmu są związane z okresem **burzy i naporu** (niem. *Sturm und Drang Periode*) w Niemczech. Tam ukazały się utwory mające duży wpływ na europejską literaturę romantyczną – np. *Cierpienia młodego Wertera* Johanna Wolfganga Goethego i *Zbójcy* Friedricha Schillera. Drugim ośrodkiem, skąd idee romantyczne przenikały do innych krajów europejskich, była Anglia, gdzie działali George Gordon Byron i Walter Scott. Mniejszy wpływ na literaturę i kulturę miała w tej epoce Francja.
- Dla Polaków ważnym centrum kulturalnym były Warszawa i Wilno. W okresie po powstaniu listopadowym, podczas **Wielkiej Emigracji**, ośrodkiem polskiej kultury stał się Paryż. Tam zamieszkali m.in.: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Cyprian Kamil Norwid, Fryderyk Chopin. W Hotelu Lambert ksiądz Adam Jerzy Czartoryski utworzył siedzibę stronnictwa konserwatywnego.

9. Szkolnictwo

Dużą rolę w rozwoju polskiego romantyzmu odegrał **Uniwersytet Wileński**, który w latach 1803–1832 przeżywał okres świetności. Był wówczas największą szkołą wyższą w cesarstwie rosyjskim i cieszył się dużą autonomią. Językiem wykładowym był polski. Pracowali tam znani uczeni, tacy jak Jan i Jędrzej Śniadeccy, Joachim Lelewel. Uczelnię tę ukończyli m.in. Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki. Działały tam tajne związki studenckie (filomaci, filareci, promieniści).

10. Salony literackie

Duże znaczenie w życiu kulturalnym miały organizowane na wzór francuski **salony literackie**. Znani naśladowcy tej mody to Salomea Bécu, matka Juliusza Słowackiego, oraz gen. Wincenty Krasiński, ojciec Zygmunta Krasińskiego (opisany przez Mickiewicza w scenie *Salon warszawski* w III części *Dziadów*).

11. Cenzura

W zaborze rosyjskim działała cenzura prewencyjna. Każda publikacja musiała zostać zaakceptowana przez urzędnika cenzora. Wiele utworów, szczególnie po upadku powstania listopadowego (np. *Kordian* Juliusza Słowackiego, *Dziady* Adama Mickiewicza) nie mogło być drukowanych w tym zaborze. W zaborze pruskim z kolei istniała cenzura represyjna. Nieprawomyślne publikacje były konfiskowane, a wydawcę skazywano na zapłacenie grzywny lub na karę więzienia.

12.Sztuka romantyzmu

Cechy sztuki romantyzmu to:

- synkretyzm sztuk,
- metafizyka,
- uczuciowość,
- dynamika,
- indywidualizm,
- kracjonizm,
- historyzm,
- orientalizm.

Artyści romantyczni poszukiwali wzorów w różnych epokach (np. w średniowieczu) oraz w twórczości ludowej i orientalnej. Często stosowali kompozycję otwartą, nie przestrzegali zasady decorum, łączyli elementy świata rzeczywistego z nadprzyrodzonym.

Architektura	<ul style="list-style-type: none"> • historyzm: neoromanizm, neogoty (gotycyzm), neoklasycyzm • orientalizm
Architektura terenów zielonych	<ul style="list-style-type: none"> • ogród angielski – pozornie chaotyczna przestrzeń, unikanie symetrii i harmonii, tajemnicze zakątki, sztuczne ruiny, elementy orientalne
Malarstwo	<ul style="list-style-type: none"> • nastrojowość, dynamika kompozycji, bogactwo kolorystyki, kontrastowy światłocień, niespokojna symbolika, tajemniczość, odzwierciedlanie uczuć postaci • tematyka historyczna, dramatyczne wydarzenia, konflikty, motywy baśniowe • sceny fantastyczne zaczerpnięte z wierzeń ludowych (mary nocne, czarownice) • pejzaż dynamiczny, tajemniczy i pełen grozy, romantyczne portrety na tle pejzażu
Rzeźba	<ul style="list-style-type: none"> • dynamizm, operowanie alegorią i symbolem, odwoływanie się do tematyki wolnościowej i rewolucyjnej, odzwierciedlanie emocji na twarzach postaci

12.Literatura romantyzmu

a) Romantyczny krajobraz

- Literatura Południa - kraje śródziemnomorskie (zmysłowość, uroki życia, harmonia)

- **Literatura Północy - melancholia, pęsepa przyroda, zimne morza, pochmurne niebo, pustkowie, zamglone horyzonty, chłód**

b) Zwrot ku średniowieczu

walterskotyzm, gotycyzm, osjanizm

c) Zainteresowanie mitami Północy

mity celtyckie, germańskie, słowiańskie, skandynawskie

d) Najwybitniejsi twórcy i ich dzieła

Anglia	
Walter Scott	<i>Pieśni szkockiego pogranicza, Rob Roy, Narzeczona z Lammermooru</i> (powieści)
George Gordon Byron	<i>Giaur</i> (powieść poetycka), <i>Wędrowniki Childe Harolda</i> (poemat dygresyjny)
Francja	
Victor Hugo	<i>Cromwell</i> (dramat), <i>Nędznicy, Katedra Marii Panny w Paryżu</i> (powieści)
Alfred de Musset	<i>Spowiedź dziecięcia wieku</i> (powieść)
Niemcy	
Johann Wolfgang Goethe	<i>Cierpienia młodego Wertera</i> (powieść epistolarna), <i>Faust</i> (dramat)
Friedrich Schiller	<i>Zbójcy</i> (dramat)
Rosja	
Aleksander Puszkina	<i>Eugeniusz Oniegin</i> (poemat dygresyjny)
Stany Zjednoczone	
Edgar Allan Poe	<i>Studnia i wahadło</i> (opowiadanie), <i>Kruk</i> (poemat)
Polska	
Antoni Malczewski	<i>Maria</i> (powieść poetycka)
Adam Mickiewicz	<i>Oda do młodości</i> (wiersz – manifest pokoleniowy), <i>Romantyczność</i> (ballada),
Juliusz Słowacki	<i>Kordian</i> (dramat romantyczny), <i>Testament mój</i> (liryk), <i>Grób Agamemnona</i> (fragment poematu dygresyjnego) <i>Beniowski</i> (poemat dygresyjny)
Zygmunt Krasiński	<i>Nie-Boska komedia</i> (dramat)
Cyprian Kamil Norwid	<i>Fortepian Szopena</i> (liryk), <i>Promethidion</i> (traktat poetycki), <i>Bema pamięci żałobny rapsod</i> (liryk)
Józef Ignacy Kraszewski	<i>Stara baśń</i> (powieść)
Aleksander Fredro	<i>Zemsta, Śluby panieńskie, Damy i huzary, Pan Geldhab, Mąż i żona, Dożywocie, Pan Jowialski</i> (komedie)

13. Rola twórcy i twórczości

Romantyzm to okres skrajnego **indywidualizmu** w sztuce. Twórcy romantyczni uważali, że ich wyobraźnia i fantazja nie mogą być skrępowane żadnymi ograniczeniami. Twórczość to czysta kreacja, wizja, mieszanie świata rzeczywistego ze **światem fantastycznym**, odwoływanie się do snu, marzeń. Motorem działania twórcy i stworzonego przez niego bohatera był najczęściej **bunt** przeciw zastanej rzeczywistości, normom i konwenansom. Artyści romantyczni przedstawiali silne uczucia, bohaterów egzaltowanych, targanych namiętnościami, skłonnych do bezgranicznych poświęceń. Upowszechnił się model twórcy egotyka, upojonego własną wielkością, przekonanego o boskim pochodzeniu swego talentu, poety pragnącego być wyrazicielem uczuć i tęsknot większej zbiorowości. Wielu artystów wierzyło w zdolność przepowiadania przyszłości (poeta wieszcz), w możliwość kontaktowania się ze **światem nadprzyrodzonym**. Poeci często mieli dar improwizacji – wygłaszania, bez wcześniejszych przygotowań, długich wierszowanych monologów.

14. Motywy i tendencje w literaturze romantycznej

- **Werteryzm** – postawa bohatera literackiego charakteryzująca się wybujałą uczuciowością, widzeniem świata przez pryzmat marzeń i poezji, buntem przeciwko konwencjom i normom moralnym, pesymizmem, poczuciem bezcelowości życia, bólem istnienia prowadzącym do samobójstwa.
Przykład: Johann Wolfgang Goethe, *Cierpienia młodego Wertera*
- **Bajronizm (byronizm)** – zespół tendencji literackich, ideowych i obyczajowych związanych z twórczością i życiem George'a Gordona Byrona. Bohater bajroniczny to jednostka nieprzeciętna, nieszczęśliwa, skłócona z otoczeniem, samotnie walcząca o prawa dla innych; buntownik, który swoim postępowaniem wyraża protest przeciw panującemu porządkowi społecznemu i normom moralnym. Przykład: George Gordon Byron, *Giaur*

15. Bohaterowie romantyczni

Buntownik – mściciel, skłócony ze światem, czasami zbrodniarz, zdeterminowany w dążeniu do celu Przykład: George Gordon Byron, <i>Giaur</i>
Nieszczęśliwy kochanek – człowiek wrażliwy, marzyciel, szukający przyczyn własnego nieszczęścia, próbujący popełnić samobójstwo Przykłady: Johann Wolfgang Goethe, <i>Cierpienia młodego Wertera</i> ; Adam Mickiewicz, <i>Dziady</i> , cz. IV
Szaleniec – człowiek przeżywający stany szału, obłędu, oderwany od rzeczywistości, nadwrażliwy samotnik, zatopiony w marzeniach lub wspomnieniach, popadający w stany ekstazy i apatii Przykłady: Adam Mickiewicz, <i>Romantyczność</i> , <i>Dziady</i> , cz. IV
Pielgrzym – człowiek poszukujący miejsca na ziemi, osamotniony wygnaniec tęskniący za ojczyzną Przykłady: Adam Mickiewicz, <i>Sonety krymskie</i> ; Juliusz Słowacki, <i>Smutno mi, Boże...</i> ; Cyprian Kamil Norwid, <i>Pielgrzym</i>
Poeta wieszcz – artysta, geniusz, duchowy przywódca narodu, indywidualista, człowiek o niezwykłej mocy, potrafiący przewidywać przyszłość, wadzący się z Bogiem Przykłady: Adam Mickiewicz, <i>Dziady</i> , cz. III
Powstaniec – bohater walczący z wrogiem, niezłomny, wytrwały, gotowy do poświęcenia życia Przykłady: Adam Mickiewicz, <i>Reduta Ordoña</i> , <i>Śmierć pułkownika</i> ; Juliusz Słowacki, <i>Sowiński w okopach Woli</i>
Spiskowiec – patriota pragnący poświęcić się za ojczyznę Przykłady: Adam Mickiewicz, <i>Konrad Wallenrod</i> ; Juliusz Słowacki, <i>Kordian</i>
Postać z ludu – człowiek prosty, prawy, wierzący w świat fantastycznych istot i duchów, wierny tradycji Przykłady: Adam Mickiewicz, <i>Ballady i romanse</i> , <i>Dziady</i> , część II

16. Przemiana wewnętrzna

W polskiej literaturze romantycznej bohaterowie często przechodzą przemianę (metamorfozę). Zazwyczaj jest to droga od doświadczeń osobistych, poszukiwania szczęścia – także w miłości – do poświęcenia się dla ojczyzny.

KOCHANEK → PATRIOTA

Przykłady:

- Gustaw – Konrad (Adam Mickiewicz, *Dziady*)
- młody Kordian – dojrzały Kordian (Juliusz Słowacki, *Kordian*)
- Jacek Soplica – ksiądz Robak (Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*)

17. Poglądy historiozoficzne polskich romantyków

- **Mesjanizm** – koncepcja rozwinięta po klęsce powstania listopadowego jako próba wytłumaczenia cierpienia narodu polskiego. Było ono zamierzone przez Boga, Polska jest bowiem narodem wybranym, ma cierpieć tak jak Chrystus, by w świecie zapanował etyczny ład. Podobnie jak zmartwychwstał Chrystus, Polska odrodzi się jako mocarstwo. Przykład: Adam Mickiewicz, *Dziady* cz. III (opowiadanie Sobolewskiego i *Widzenie* księdza Piotra)
- **Prometeizm** – postawa buntu przeciw Bogu, siłom natury i skrupowaniu wolności ludzkiego ducha; zgoda na poświęcenie się, a także samotne cierpienie za idee i szczęście ludzkości. Nazwa pochodzi od mitologicznego Prometeusza, który przyniósł ludziom ogień i został za to skazany na niekończące się cierpienia. Przykład: Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III (Konrad)
- **Wallenrodyzm** – postawa człowieka, który poświęcając życie słusznej walce z wrogiem ojczyzny, ucieka się do metod moralnie nagannych: podstęp i zdrada. Przykład: Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod* (tytułowy bohater)
- **Winkelriedyzm** – postawa człowieka poświęcającego życie, by dać innym wolność. Polska tak jak Winkelried ma poświęcić się za inne narody, ale musi walczyć, nie może być bierna. Ta idea miała być przeciwwagą dla mesjanizmu (nie należy czekać na mesjasza, lecz walczyć). Przykład: Juliusz Słowacki, *Kordian* (hasło „Polska Winkelriedem narodów”)

18. Motywy romantyczne

- walka (np. Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III)
- wolność (np. Juliusz Słowacki, *Hymn – Bogarodzico! Dziewico!*)
- nieszczęśliwa miłość (np. Adam Mickiewicz, *Do M***, Dziady*, cz. IV)
- bunt (np. Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*)
- natura (np. Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*)
- Orient (np. Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*)
- ludowość (np. Adam Mickiewicz, *Romantyczność, Świtez, Świtezianka*)
- podróż (np. Juliusz Słowacki, *Hymn*)
- pielgrzym (np. Adam Mickiewicz, *Stepy akermańskie*)
- wieszcz (np. Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III)
- historia (np. Zygmunt Krasiński, *Nie-Boska komedia*)
- ojczyzna (np. Adam Mickiewicz, *Dziady*, cz. III)
- naród (np. Adam Mickiewicz *Dziady*, cz. III)

19. Co nam zostało z romantyzmu

Tradycja romantyczna jest w Polsce mocno zakorzeniona. Romantyczny rodowód ma **neoromantyzm** (przełom XIX / XX w.), kampania wrześniowa, powstanie warszawskie, wydarzenia z 1968 r., kiedy zdjęcie z afisza *Dziadów* Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka wywołało zamieszki studenckie. Romantyzm utrwalił widzenie patriotyzmu jako konieczności poświęcenia życia dla dobra ojczyzny.

W języku słownictwo i pojęcia wywodzące się z romantyzmu są stale obecne, np.: mędrca szkiełko i oko, ideał sięgnął bruku, mierzyć siły na zamiary, duch dziejów, romantyczna miłość, naród wybrany, Polska Chrystusem narodów, werteryzm, byronizm, prometeizm, mesjanizm, wallenrodyzm.

!!! Zobacz również opracowania tematu:

Romantyczny indywidualizm

<https://epodreczniki.pl/a/romantyczny-indywidualizm/DZA0yD3FY>

Czas „burzy i naporu” w sztuce

<https://epodreczniki.pl/a/czas-burzy-i-naporu-w-sztuce/Dtilz4s7e>

Sztuka budzenia uczuć

<https://epodreczniki.pl/a/sztuka-budzenia-uczuc/DnXjNy9ej>

Wykorzystano materiały WSiP